

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

A Magyar Helsinki Bizottság véleménye

a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről

A Magyar Helsinki Bizottság álláspontja szerint a **kormány félreértelmezi a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát**, ezért intézkedései – tévesen – kizárólag a kiskorúak a büntető-eljárásban sértettként vagy tanúként történő részvételét érintik. Holott a – kormány által is rendszeresen hivatkozott – **nemzetközi dokumentumok és ajánlások a bűnelkövető gyerekekkel kapcsolatos jogszabályokkal és bánásmóddal szemben is komoly elvárásokat támasztanak**.

Az alábbiakban kifejtett – és a kormányzathoz már több alkalommal eljuttatott – észrevételek a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásának teljes hiányáról szólnak, így áttételes módon kapcsolódnak a címben jelzett előterjesztéshez.

Az alábbi elemzés alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szabálysértési és büntetőjogban meghatározott elzárás alkalmazásával **Magyarország sérti nemzetközi jogi kötelezettségeit, igazságszolgáltatása közel sem nevezhető gyermekbarátnak vagy ennek megvalósulására törekvőnek**.

1. A „gyermek” fogalma a Gyermekjogi Egyezmény értelmében

A Gyermekjogi Egyezmény 1. cikke értelmében a Gyermekjogi Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Az előterjesztés, illetve a hatályos Büntető törvénykönyv (Btk.) (valamint a Szabálysértési törvény [Sztv.]) szerinti **fiatalkorú elkövetők a Gyermekjogi Egyezmény értelmében gyermeknek minősülnek, és megilletik őket a Gyermekjogi Egyezményben foglalt jogok**.

2. A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikkébe való ütközés

A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk 1. pontja értelmében a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben **a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban**. Így az Országgyűlésnek és az előterjesztést készítő minisztériumban a jogszabályok meghozatala során is figyelemmel kell lennie arra, hogy mi szolgálja a gyermek mindenekfelett álló érdekét.

A gyermek mindenekfelett álló érdekének figyelembe vétele a Gyermekjogi Egyezmény egyik általános alapelve, annak alkalmazása során minden esetben tekintetbe kell venni; az egyes cikkek kapcsán az elv tartalma külön-külön kibontható. **A hatályos magyar jogszabályok** (pl. fiatalkorúak elzárása, az elzárás jövőbeni bevezetése a Btk.-ba) **több szempontból sem szolgálják a fiatalkorúak mindenekfelett álló érdekét**, nem felel meg ezen alapelv az egyes cikkek kapcsán kifejtett tartalmának.

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

3. A Gyermekjogi Egyezmény 28. cikkébe való ütközés

A hatályos Sztv., illetve a Btk.-ba bevezetendő elzárás jogintézménye is érinti a fiatalkorúak tanulmányait. A fiatalkorúak, akik tankötelesek, iskolába járnak, tanulmányokat folytatnak, azonban elzárásuk esetén veszélybe kerülhet az iskolai tanulmányaik folytatása. Az Sztv. és a Btk. tervezete szerint is az elzárás leghosszabb tartama fiatalkorú esetén harminc nap, abban az esetben pedig, ha az eljárás alá vont fiatalkorút az Sztv. alapján ugyanabban az eljárásban több elzárással sújtható szabálysértés miatt vonják felelősségre, az elzárás leghosszabb tartama negyvenöt nap. Az Sztv. közelmúltbeli módosítása alapján fél éven belül történt háromszori szabálysértés esetén az eljárás alá vont fiatalkorút bármely szabálysértés elkövetése esetén elzárással lehet szankcionálni. Az elzárás lehetséges maximális időtartama tehát olyan mértékű, amely miatt a fiatalkorú jelentős mértékben elmaradhat a tananyag elsajátításával.

Ezek miatt a fiatalkorúak **elzárásának** jelenlegi és jövőbeni rendszere **ellentétes a Gyermekjogi Egyezmény 28. cikk 1. pontjával**, mely szerint a részes államok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát, valamint különösen a 28. cikk 1. e) pontjával, amely szerint a **részes államok intézkedéseket tesznek az iskolába járás rendszerességének előmozdítására és a lemorzsolódás csökkentésére**, hiszen az elzárás épp a rendszerességet veszélyeztető és a lemorzsolódás lehetőségét növelő intézkedés.

A Gyermekjogi Bizottság a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 10. sz. átfogó kommentárja (General Comment no. 10 (2007) on Children's rights in juvenile justice, CRC/C/GC/10 25 April 2007, a továbbiakban: 10. sz. átfogó kommentár) 89. bekezdésében hangsúlyozta: **a szabadság megvonása esetén a tanköteles korú gyermekek számára biztosítani kell a szükségleteiknek és képességeiknek megfelelő oktatást**, olyan formában, amely előkészíti a gyermeket a társadalomba való visszatérésre; emellett ha ez szükséges, a gyermeknek olyan gyakorlati képzésben kell részesülnie, amely felkészíti őt a jövőbeli munkába állásra. A fiatalkorúak elzárása esetén ezen követelmények egyike sem teljesül.

4. A Gyermekjogi Egyezmény 37. cikkébe való ütközés

A Gyermekjogi Egyezmény 37. cikk b) pontja értelmében a részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben **szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal**. A 37. cikk c) pontja emellett kimondja, hogy a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak.

A Gyermekjogi Egyezmény fenti rendelkezései a szabadságelvonás minden formájára érvényesek, így az elzárás szabályozása kapcsán is figyelemmel kell lenni a fenti rendelkezésekre. Az elzárásra vonatkozó rendelkezések a Gyermekjogi Egyezmény 37. b) és c) pontjaival az alábbiakban kifejtettek szerint ellentétesek, mivel az elzárás esetükben nemcsak végső eszközként („as a measure of last resort”) alkalmazható, és az Sztv. nem biztosítja a fiatalkorúaknak a Gyermekjogi Egyezmény szerinti elkülönítését a szabadságelvonás alatt.

4.1. A Gyermekjogi Bizottság 10. sz. átfogó kommentárjának vonatkozó rendelkezései

A Gyermekjogi Bizottság 10. sz. átfogó kommentárjában hangsúlyozta: a jogsértésre adott reakciónak a cselekmény körülményei és súlya mellett minden esetben arányban kell állnia többek között a gyermek korával, körülményeivel és szükségleteivel, emellett figyelembe kell venni a társadalom különböző, különösen a hosszú távú érdekeit. **A szigorúan punitív büntetőpolitika nem**

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

egyeztethető össze a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatban a Gyermekegyezmény által lefektetett alapelvekkel (lásd: 71. bekezdés). A Gyermekegyezmény Bizottság álláspontja szerint a fiatalkorúak igazságszolgáltatása kapcsán a gyermek mindenekfelett álló érdekének figyelembe vétele azt jelenti, hogy a represszív, illetve retributív megközelítés helyett a gyermekek esetében a rehabilitációt és a resztoratív megközelítést kell alkalmazni (10. bekezdés).

A Gyermekegyezmény Bizottság a 25. bekezdésben kifejtette továbbá: álláspontja szerint **a jogsértő cselekményeket elkövető gyerekek esetében az államoknak szorgalmazniuk kell a bírói út elkerülését**, és a Gyermekegyezményben részes államok ezen kötelezettsége legalább a kis súlyú cselekményekre, így bolti lopást vagy egyéb, kisebb mértékű kárt okozó tulajdon elleni cselekményekre kiterjed, illetve az első bűnelkövető gyermekekre mindenképpen kiterjed, de nem korlátozódik erre a körre.

4.2. Az ENSZ Közgyűlésének vonatkozó határozatai

A Gyermekegyezmény szövege és a fent idézett 10. sz. átfogó kommentár mellett az ENSZ Közgyűlésének több határozatából is kitűnik, hogy a nemzetközi közösség egyrészt több szempontból privilegizáltan kezeli a fiatalkorú bűnelkövetőket – többek között esetükben csak kivételesen, a legsúlyosabb erőszakos cselekmények elkövetése esetén tartja megengedhetőnek a szabadságelvontást – másrészt nemcsak a fiatalkorúak, hanem minden elkövető esetében is az alternatív büntetéseket preferálja a szabadságvesztéssel szemben.

A) Pekingi Szabályok

A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat („Pekingi Szabályok”) 1.1.–1.4. cikkében lefekteti azokat az alapokat, amelyeken a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának nyugodnia kell. Az ezekhez a cikkekhez fűzött kommentár kifejti, hogy fiatalkorúak esetében elsődleges cél a prevenció, a széles körű szociális biztonság megteremtésével, úgy, hogy lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás szükségessége és az ennek alkalmazása által okozott érdeksérelem minimális legyen.

A 17.1. cikk (a) pontjában a határozat kimondja, hogy az igazságszolgáltatás beavatkozása esetében nem csupán a tett körülményeire és súlyosságára kell tekintettel lenni, hanem a fiatalkorú körülményeire és szükségleteire, valamint a társadalmi érdekre is. Ugyanezen cikk (b) pontja úgy fogalmaz, hogy a fiatalkorú személyes szabadságának korlátozására csak gondos mérlegelés után van lehetőség, és időtartamának a lehetséges minimumra kell szorítkoznia. A (b) ponthoz fűzött kommentár kifejti, hogy a szabály mögötti alapgondolat az, hogy a pusztán büntető jellegű megközelítés nem lehet elfogadható. Hozzáteszi, hogy **a felnőttek és fiatalkorúak legsúlyosabb cselekményei esetében elfogadható lehet a szigor, de fiatalkorúak más cselekményei esetében a fiatal jólétének és jövőjének biztosítása mindig fontosabb érdek kell hogy legyen a puszta megbüntetésnél**. Az ENSZ Hatodik Kongresszusának 8. határozatával összhangban a Pekingi Szabályok 17.1. cikkének (b) pontjából is következik, hogy fiatalkorúak esetében a lehető legszélesebb körben kell alternatív szankciókat alkalmazni, az elzárás csak ultima ratio jellegű lehet.

Ugyanezen cikk (c) pontja szerint nem lehet a fiatalkorút személyes szabadságától megfosztani; az egyedüli kivétel ez alól, ha súlyos, személy elleni, erőszakos bűncselekményt hajtott végre, vagy ha ismétlődően követ el más súlyos bűncselekményeket, és ilyen esetekben is csak akkor, ha nem mutatkozik más, alkalmasabb eszköz. Ez a pont a Hatodik Kongresszus 4. határozatában foglaltakat

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

tükrözi, amely kimondja, hogy fiatalok esetében kerülni kell a szabadságelvonást, amíg a közbiztonság biztosítása más eszközökkel is megoldható.

A fiatalok jólétének elsődlegességére figyelmeztet a 17.1. cikk (d) pontja, míg a 18.1. cikk követelményként írja elő, hogy **alternatív intézkedések széles választékának kell rendelkezésére állnia**, hogy a hatóság a lehető legrugalmasabban, az adott eset körülményeinek megfelelően tudjon intézkedést hozni, és hogy a szabadságelvonás elkerülhető legyen. A cikk példalózó jelleggel felsorol ilyen intézkedéseket, mint például a próbára bocsátás, a közhasznú munka, a kompenzáció és az okozott kár helyrehozása, a csoportos tanácsadáson való részvételre kötelezés, vagy a nevelőszülőknél való elhelyezés. A 18.2. cikk a családban nevelkedés fontosságát elismerve előírja, hogy a fiatalok feletti szülői felügyeletet sem részben, sem egészen nem szabad megszüntetni, hacsak a fiatalok ügyének körülményei ezt nem teszik szükségessé.

A 19. cikk kimondja, hogy a zárt intézményben való elhelyezés csak a lehető legszűkebb körben alkalmazható, kizárólag mint végső alternatíva, és kizárólag a legrövidebb szükséges időtartamra. A cikkhez fűzött kommentár leszögezi, hogy **kriminológiai tapasztalatok szerint az elzárás semmivel sem hatékonyabb eszköz, mint az elzárás mellőzése**. Sőt, azon negatív behatásokat, amelyek az egyént egy zárt intézményben szükségszerűen érik, egyáltalán nem lehet neveléssel ellensúlyozni. Különösen igaz ez a fiatalokra, akik fokozottan érzékenyek a negatív impulzusokra. A kommentár megjegyzi azt is, hogy a szabadságtól való megfosztás negatív hatásai nem csupán a szabadságmegvonás, de a megszokott társadalmi közegből való kiemelés és kiforratlan személyiségük miatt is érzékenyebben érintik a fiatalokat, mint a felnőtt elkövetőket.

A kommentár úgy fogalmaz, hogy a 19. cikk két irányban, mind alkalmazásának eseteit (végső eszköz – last resort), mind időtartamát (legrövidebb szükséges időtartam – minimum necessary period) tekintve korlátozni kívánja az elzárás alkalmazhatóságát. A 19. cikk tehát a Hatodik Kongresszus 4. határozatának azon alapvető vezérelvét tükrözi, amely szerint a fiatalok szabadságát nem lehet elvonni, csak akkor, ha abszolút nincs más alkalmas reakció a jogrendszer részéről. Végső soron pedig a cikket úgy kell értelmezni, hogy ha sor is kerül a fiatalok elzárására, annak akkor is a lehető legrövidebb időtartamra kell korlátozódnia, úgy, hogy a jogalkotónak létre kell hoznia az intézményi elkülönítés speciális módozatait, valamint tekintettel kell lennie az egyes elkövetők, a tetteik és az egyes büntetés-végrehajtási intézmények közötti különbségekre. Végezetül, **a „nyitott” intézmények elsőbbséget élveznek a „zártakkal” szemben, valamint minden ilyen intézetnek inkább nevelő-javító típusúnak kell lennie, és nem büntető jellegűnek.**

B) Havannai Szabályok

A Pekingi Szabályok egyes követelményei más közgyűlési határozatokban is megjelennek. Az 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól („Havannai Szabályok”) 1. cikke kimondja: a szabadságvesztés fiatalok esetében csak végső eszközként alkalmazható. A határozat 2. cikke megerősíti, hogy fiatalokat csak a Pekingi Szabályokban foglaltaknak megfelelően lehet megfosztani a szabadságuktól, továbbá, hogy esetükben a **szabadságvesztés csak végső eszközként, a legrövidebb szükséges időtartamra, és csak kivételes esetekben** alkalmazható.

C) Rijádi Iránymutatások

Az 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat a fiatalok bűnözés megelőzéséről („Rijádi Iránymutatások”) 5. cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy a fiatalok bűnözés kezelése során a hangsúlyt a megfelelő szociális környezet biztosításával és az oktatáson keresztül a megelőzésre kell helyezni. A határozat elismeri, hogy a fiatalok esetében egyes társadalmi

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

normák áthágása általános jelenség, és a felnőtté válási folyamat része, így a normaszegő magatartás legtöbbször a megfelelő érettség elérésével magától megszűnik. A határozat megemlíti, hogy szakértők szerint éppen ezért **visszás a fiatalkorút deviánsnak vagy bűnelkövetőnek bélyegezni, ugyanis ez csak hozzájárul ahhoz, hogy hosszabb távon normaszegő magatartást tanúsítson.**

D) Tokiói Szabályok

Az 1990-ben elfogadott ENSZ minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről („Tokiói Szabályok”) rendelkezik azokról a legalapvetőbb garanciákról, amelyek a szabadságvesztés-büntetéssel nem járó szankciókkal sújtott személyek védelmét szolgálják. A Tokiói Szabályok kimondják, hogy ezek alkalmazásakor nem kerülhet sor életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetésre. A Tokiói Szabályok azt is kimondják, hogy rendelkezéseiket a minimális beavatkozás elvének (principle of minimum intervention) alapulvételével kell alkalmazni, úgy, hogy a szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazása az általános dekriminalizálás és a pönalizálás visszaszorítása felé kell, hogy elmozdulást jelentsen.

A hatályos magyar jog és a tervezett szabályozás alapján a fiatalkorúakkal szemben olyan esetekben alkalmazható elzárás, vagyis olyan esetekben foszthatóak meg szabadságuktól, amely esetekben a **szabadságmegvonás több szempontból sem tekinthető a Gyermejjogi Egyezmény szerinti végső eszköznek, és több ponton ellentétes** a Gyermejjogi Bizottság által kifejtett elvekkel, valamint az ENSZ Közgyűlésének fent idézett határozataiban megfogalmazott elvárásokkal.

5. A Gyermejjogi Egyezmény 40. cikkébe való ütközés

A Gyermejjogi Egyezmény 40. cikk 1. pontja szerint a részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.

A Gyermejjogi Bizottság 10. sz. átfogó kommentárja 29. bekezdésében a fenti rendelkezéssel kapcsolatban kifejtette: a gyermekek reintegrációja megköveteli, hogy ne lehessen semmilyen olyan intézkedést hozni, amely gátolja a gyermek teljes értékű részvételét saját közösségében, így **kerülendő a stigmatizáció, a társadalmi izoláció,** vagy a gyermekről negatív kép kialakítása mások előtt. A reintegrációt célzó intézkedéseknek elő kell segíteniük, hogy a gyermek teljes értékű, konstruktív tagjává váljon.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága is foglalkozott már azzal a kérdéssel az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 5(1)d) cikke alapján végrehajtott személyi szabadságot korlátozó intézkedések jogszerűségének vizsgálata során, hogy mikor szolgálja az oktatási-nevelési célt a fiatalkorúak fogvatartása. A Bíróság gyakorlata jelen vonatkozásban azért releváns, mert támpontot nyújt annak megítélésében, hogy mikor szolgál oktatási-nevelési célt is a fogvatartás – ami a fiatalkorú reintegrációjának is sine qua nonja.

A *D. G. v. Ireland* ügyben (Application no. 39474/98, Judgment of 16 May 2002) a Bíróság megállapította (ld. különösen a 81. bekezdést), hogy ha egy büntetés-végrehajtási célokat szolgáló intézetben az oktatási és rekreációs célokat szolgáló tevékenységekben való részvétel pusztán

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

önkéntes, és a fogvatartás során nem kerül sor ilyen természetű tevékenységben való részvételre, akkor a fogvatartás oktatási-nevelési célt nem szolgál, és nem is biztosítja a fiatalkorú oktatáshoz és speciális gondoskodáshoz való jogát.

Hasonló következtetésre jutott a Bíróság a *Boumar v. Belgium* (Application no. 9106/80) ügyben, ahol megállapította (ld. különösen az 51–53. bekezdéseket), hogy a fiatalkorú olyan fogvatartása, amelyben az illető lényegileg szeparálva van a külvilágtól és nem találkozik olyan személyzettel, amely megfelelő képzésben részesült ahhoz, hogy fiatalkorúak nevelésében részt vegyen, nem tekinthető olyan intézkedésnek, amely bármiféle oktatási célt szolgál.

Az elzárás azonban nem olyan szankció, amely segítenék a szabálysértést elkövető fiatalkorú társadalomba való beilleszkedését, reintegrációját. Épp ellenkezőleg: az elzárás stigmatizál, megnehezíti az iskolai közösségbe való visszailleszkedést, növeli a visszaesés esélyét. Emellett az elzárás alatt a fiatalkorúak nem részesülnek megfelelő oktatásban, illetve nem részesülnek olyan ellátásban, ami segítené a reintegrációjukat.

A Gyermekegyezmény 40. cikk 4. pontja alapján rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani. A fiatalkorúak elzárása kapcsán a jogszabályok nem tartalmazznak ilyen rendelkezéseket, így kizárt például a családi elhelyezés, nem biztosított az oktatás, a tanácsadás, a megfelelő pszichológiai ellátás.